

Børn, becomings or beings?

Diskussion af et narrativ om det kompetente barns fødsel¹

Af Ning de Coninck-Smith

I en artikel om *Udviklingen af et børnekulturelt pædagogisk blik* fra 2003 diskuterer den pædagogiske sociolog Jan Kampmann ændringen i synet på barnet igennem de sidste 40 år. Han konstaterer, at frem til omkring 1990 var udviklingspsykologien enerådende inden for den pædagogiske verden. Herefter skiftede scenen og børn sås i stigende grad, som individer i egen ret, og udviklingspsykologiens passive barn blev erstattet af et socialt interaktivt og meningsproducerende barn. I denne proces fik børnekulturbegrebet et nyt indhold. Børnekultur var ikke længere identisk med (fin)kultur skabt af voksne til børn, men derimod et udtryk for børns egne menings- og betydningskabelser (Kampmann, 2003: 89).

Kampmanns udlægning af fortællingen om det kompetente barns fødsel følger det narrativ, som op igennem 1990erne er blevet til inden for den internationale barndomssociologi. I hans artikel indskrives udviklingen i den danske historiske kontekst, og her ses først og fremmest FN's børnekonvention fra 1989 med dens fremhævelse af børns ret til deltagelse, der ikke havde været formuleret i tidligere internationale erklæringer, som vigtig. Men også videnskabssociologiske forhold, navnlig den såkaldte sproglige vendings gradvise gennemslag inden for humaniora og samfundsvidenskab, trækkes

frem. Inden for rammerne af dette koncept er omverdenen ikke én engang given størrelse, der trinvist tilegnes af barnet, men et resultat af sammensatte sociale processer, hvor barnet med sit sprog og øvrige sanser indgår som en aktiv fortolker og konstruktør.

Kampmann gør dog en pointe ud af at understrege, at, i en dansk sammenhæng, bør konventionens betydning ikke overvurderes. Tankerne var formet tidligere, nemlig i 'politisk sammenophæng i kulturministerielt regi i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne' (Kampmann, 2003: 86). Det særlige var, ifølge hans fremstilling, at fra 1990erne og frem var dette nye syn på barnet som et aktivt individ i egen ret ikke længere kun reserveret børnekulturarbejdere – som teater- og børnebogsfolk – det var blevet en alment accepteret forståelse langt ind i pædagogiske kredse (Andersen, 2007).

Kampmanns artikel er et vel turneret bud på ændringerne i barnesynet siden slutningen af 1960erne og årsagerne hertil. Den bygger ikke på selvstændige historiske undersøgelser, men henviser blandt andet til Beth Junckers sammenskrivning af udviklingen inden for børnelitteraturen og især børneteateret i 1970erne (Juncker, 1998: 259). Det fremgår imidlertid af hendes beskrivelse, at 1970erne i høj grad var en periode, hvor der kæmpedes om forståelsen af den gode barndom, og at disse tidlige spirer til at se barnet som medmenneske blev kvalt af det hun benævner det adaptive børnekultursyn, hvilket var ensbetydende med en voksentilpasset kultur til børn. I det følgende vil jeg gå lidt tættere på disse uenigheder og deres mulige årsager. Noget siger mig, at fortællingen om det kompetente barns fødsel (måske) var endnu mere

kompleks, og at aktørfeltet bestod af andre end personer med tilknytning til børnekulturens verden.

1970erne – et skole- og børnepolitisk konfliktfyldt årti

I 1976 nedsatte Socialminister Eva Gredal en børnekommission, og i 1981 fremlagde den sin længe ventede betænkning. Medlemmerne slog til lyd for en statslig børnepolitik, for at børns meninger blev respekteret, deres familieretslige stilling sikret, og at deres forhold lev forstået i lyset af samfundets øvrige udvikling. Familien, men ikke nødvendigvis ægteskabet, udgjorde den bedste ramme om børns opvækst, og derfor måtte staten påtage sig at værne familien – og børnene – mod de mange skilsmisser og det stress og jag, som prægede mange (små)børnsfamilier, efter at mødrene i stadigt stigende omfang forblev på arbejdsmarkedet. Daginstitutionen var kommet for at blive, og området trængte i høj grad til en udbygning, idet 194.000 børn ventede på en plads. Det handlede dog ikke alene om pasning, men også om at give de mange børn, som efter kommissionens mening mistrivedes og isoleredes i betonbyggeriet og bag parcelhusets ligusterhæk, en anderledes meningsfyldt tilværelse.

Konklusionerne blev i de efterfølgende måneder diskuteret under overskriften: hvis er børnene, forældrenes eller samfundet? Den alternative Forældrenes Børnekommission, som havde nedsat sig selv i august i 1977 i '... protest imod den omsiggribende umyndiggørelse af forældre, der har været indeholdt i

lovgivningen og samfundsinitiativer i 70'ernes Danmark' tog straks til genmæle. Dette var intet andet end kvindegruppernes krav om absolut ligestilling og emancipation med børnene i rollen som kanonføde skrev sognepræst Søren Krarup fra Seem, mens sognepræst Jesper Langballe fra Thorning tornede mod ophævelsen af ægteskabet, nedbrydning af privatlivets grænser og enhver tanke om revselsesrettens forsvinden. 'Får Børnekommissionen magt som den har agt, da er forældrene gjort til statens opdragelsesfunktionærer, og børnene til en interessegruppe under statens særlige protektion', skrev han således i et indlæg i bogen *Nej til børnepolitik – en modbetænkning* fra 1981.

Reaktionerne fra Forældrenes børnekommission kan forekomme overdrevne, men børnekommissionens betænkning var ikke det første eksempel på, at statslige udredninger anlagde et stærkt kritisk og formynderisk perspektiv på forældrene. I 1978 udkom U-90, en redegørelse om fremtidens skole, bestilt af undervisningsminister Ritt Bjerregaard. Det fremgik af flertallets indstilling, at fremtidens skole skulle præge eleverne, socialisere dem, som det hed, og det uanset, hvad deres forældre måtte mene. 'Vi mener, at uddannelse må bygge på den erkendelse, at der sker en udvikling, som nødvendiggør, at børn og unge frigøres fra en række traditionelle forestillinger, som blandt andet findes hos forældrene'. Til de traditionelle forestillinger hørte 'en patriarkalsk opfattelse af kønsrollemønsteret', racefordomme eller 'en utidssvarende seksualopdragelse' (U-90, 1978: 124). Også ved denne lejlighed gav repræsentanter fra Forældrenes Børnekommission deres mening højlydt til kende. Man ville ikke

finde sig i 'de toneangivende kredse, der vil definere os vor tilværelse...', man ville ikke have lighed, men frihed inden for hjemmets fire vægge (Forældrenes Børnekommission, 1978: 9). Også et af den ministerielle kommissions egne medlemmer, nemlig venstremanden Knud Øllgaard, hævdede stemmen. Han mente, at skolen burde respektere elevernes urørlighedszoner i Løgstrups forstand og ikke bedrive 'utidig holdningsbearbejdning, som ikke respekterer elevens og hjemmets selvstændighed' (U-90, 1978: 126).

Men ikke nok med at kritikken af U-90 kom fra højre, den kom også fra venstreorienterede pædagogiske kredse, som fandt, at til trods for mange gode intentioner, var det et alvorligt problem, at 'Uddannelsespolitikens sammenhæng med det kapitalistiske samfunds grundstruktur og med dette samfunds centrale modsætninger (ikke) diskuteres' (Bjerg, 1978: 187). Rapporten var ikke nogen 'god folkebog om fremtidens uddannelsesplanlægning', dertil var den for harmonisøgende og præget af kompromisernes kunst. Til gengæld rostes udvalget for at have erkendt, at det private var politisk, og at socialiseringen i skolen omhandlede menneskelig udvikling mere alment og ikke kun opdragelse til varetagelse af stemmeretten (Bjerg, 1978: 188).

Fronterne var således kørt i stilling, og ekkoet fra indoktrineringsdebatten, som udspandt sig stort set samtidig, men som rakte tilbage til 1960ernes skolebogs kritik var lige under overfladen. Også her stod meningene skarpt over for hinanden. Var skolen befolket af rendestensundervisere og røde

abekatte, sådan som borgmesteren i Ballerup kommune Kaj Burchardt hævdede for åben skærm, eller var der snarere tale om udokumenterede og overdrevne reaktioner på et samfund i økonomisk krise, hvor den kolde krig og kommunistforskrækkelsen herskede og de politiske og kulturelle mønstre var i opbrud? Sådan som historikeren Ellen Nørgaard konkluderer i sin omfattende undersøgelse af indoktrineringsdebatten (Nørgaard, 2008). Efter min mening, skabte den moralske panik en (øve)bane, hvor skolens opdrageransvar kunne diskuteres. Tilbage i historien havde det været en given sag, at skolen påvirkede børnene nationalt og religiøst. Det var det tydeligvis ikke længere, spørgsmålet var imidlertid, hvilke alternative værdier skulle eleverne opdrages med – og ikke mindst, hvor langt rakte samfundets opdrageransvar?

Den nye folkeskolelov fra 1975 rummede et slags svar. I formålsparagraffen var enhver henvisning til Gud, konge og fædreland forsvundet, i stedet var trådt selvstændighed, demokrati og tolerance. Det aktive barn havde erstattet fortidens passive elev, der lærte det hele udenad. Indoktrineringsdebatten og den efterfølgende diskussion om Børnekommissionens betænkning afspejlede imidlertid, at opbakningen til disse formuleringer var, om ikke behersket, så i hvert fald tvetydig. Samme år viste eksempelvis en Gallup undersøgelse, at lidt under halvdelen af de adspurgte mente, at eleverne havde for meget frihed, og næsten to tredjedele at disciplinen var for slap. Det var tydeligvis et væsentligere problem for de mange end indoktrineringen, hvis man skal tro en Observa undersøgelse fra året forinden. Heri svarede 87% af de voksne, der inden for de sidste tre år havde haft børn i folkeskolen, at de ikke havde oplevet

eksempler på indoktrinering (Nørgaard, 2008: 83)

Børnekulturelle manifestationer

1970erne var ikke kun rig på lovgivning og betænkninger vedr. børns forhold. Også på det børnekulturelle område skete der meget. 1979 var FN's børneår, som i tråd med det internationale kvindeår i 1975, skulle sætte bredt fokus på børns vilkår, i den tredje verden, men også i Danmark. Børn skulle, ifølge folketingsmedlem Inge Fischer Møller fra Socialdemokratiet fremover accepteres på lige fod med voksne, medinddrages og ikke nedværdiges ved 'at vi voksne begår overgreb på dem, enten i form af fysisk eller psykisk vold', udtalte hun til bladet *Børn i tiden* ved årets begyndelse (nr. 1, 1979: 5).

Stort set samtidig drog fotograf Morten Bo på feltarbejde i folkeskolen. Ud af dette kom i 1980 fotoessayet *Folkets Skole*, som blev mødt med positive reaktioner fra nogle lærere, mens andre reagerede stærkt negativt. Bogen tegnede nemlig et dystert billede af skolens univers. Grædende børn på toiletter, elever som (røv)kedede sig, lærere som hverken så eller hørte hvad der foregik og som i afmagt, efter spanskrørets endelige forsvinden i 1967, råbte børnene ind i hovedet, skældte ud og banede, og inspektører, hvis ord var lov. 'Skulle jeg fortie dette', spurgte Morten Bo retorisk i bladet *Folkeskolen*, og fortsatte 'Jeg var rystet, men bogen giver sig ikke ud for at være hele sandheden'. Udgivelsen blev fulgt op af journalist Bodie Graa, der i fire radioudsendelser behandlede det opsplittede skole- og barneliv, de unge læreres

isolation, forældresamarbejde, mobning og hærværk. Det var et skævt billede, skolen blev gjort til en trædemølle. Forældrenes manglende evne og vilje til at opdrage på deres børn blev helt forbigået, kunne man efterfølgende læse i *Folkeskolen*. At give lærerne skylden for alt ondt i (børne)verdenen var ikke holdbart. (Folkeskolen, 1981: 170-172, 166, 346; Bo, 1981; Bo, 1983)

Hverken Morten Bo, som i 1981 fik PH-prisen for at have afsløret ulighederne i danskernes hverdag, eller Bodil Graa, var imidlertid de eneste, der så skolen som et voldsorgie med børnene i rollen som ofre for voksnes uforstand. I 1982 fik Gummitarzan som den første børnefilm nogensinde en Bodil – faktisk hele tre – mens en nystiftede drama-dokumentarisk pris gik til Historien om Kim Skov, instrueret af Hans-Henrik Jørgensen, der også havde skrevet manuskriptet sammen med forfatteren Ulla Ryum.

Der var uro på rækkerne, da filmen blev vist. Filmcensuren havde nemlig forbudt den for børn under 12 år. Så rå syntes man filmen var. Den handlede om den 13-årige Kim, der efter at være pint og plaget af nogle læderjakkekledte klassekammerater endte med at tæske én af dem (næsten) til døde med en cykelkæde (Zeruneith, 1981). Der er ikke mange ord eller lyspunkter i denne film, hvor de voksne (igen) befinder sig højt hævede over børnenes verden. Mobning var nu ikke længere noget man kun kendte til i Sverige, sådan som man havde kunnet læse i *Folkeskolen* få år forinden. Adskillige undersøgelser dokumenterede nemlig, at danske skolebørn mistrivedes, og at skolens hverdag var præget af hærværk, vold og mobning, og at lærerne var bange for eleverne. 'Hvorfor skal alting skildres så negativt?'

spurgte et medlem af Forældrenes Børnekommission i debatbogen *Nej til børnepolitik* fra 1981. Og svaret var ganske enkelt, at overdrivelse fremmede forståelsen for at børn var væsener i egen ret, men også at tidens interesse for det aktivt handlende barn synliggjorde sider af barnelivet, som førhen havde levet i det skjulte.

Sammenvævede historier

Jeg nærmer mig nu konklusionen på dette essay, som skal læses som en kommentar til et udbredt narrativ inden for de senere års barndomssociologi. Nemlig at barnesyntet igennem de sidste 40 år har svinget fra at se børn som væsner på vej til at forstå dem, som kompetente individer i egen ret, og at denne udvikling, i en dansk historisk sammenhæng, spirede frem i 1970erne, for at folde sig ud i fuldt flor op igennem 1990erne.

Spørgsmålet er imidlertid, hvad der gødede grunden? Var det (alene) ungdomsoprøret, som nu udspillede sig i børnehøjde, eller kunne man forestille sig andre forklaringer og andre aktører?

For at svare på dette spørgsmål har jeg gjort to ting. Jeg har skildret (nogle af) 1970ernes kampe og konflikter omkring den gode barndom – og derigennem søgt at identificere tidens syn på børns liv og hverdag. Da bliver det tydeligt, at konservative kræfter var mindst lige så aktive som progressive, og at de tilsammen bidrog til en italesættelse og synliggørelse af børn, som mennesker i egen ret. Tonefaldet var i mol, og at det ikke var barnet som sådant, man

diskuterede, men dets relation til staten, skolen – og familien.

Måske var datidens skildringer af børn som ofre for lærere og forældres uforstand, som misforståede og oversete, og som destruktive væsener, der i frustration og vrede vendte sig mod hinanden, en forudsætning for at se børn som handlende – og på sigt kompetente individer. Det vil kræve yderligere undersøgelser af blandt andet 1970ernes udviklingspsykologi, end der er plads til her, at svare på spørgsmålet. Men givet er det, at det er ikke helt så enkelt at lokalisere, hvor forestillingerne om det kompetente barn kom fra, som det umiddelbart kunne se ud.

Noter

¹ Tak til Lisa Rosén Rasmussen og Iben Vyff for kloge ord og vigtige indspil undervejs.

Referencer

Andersen, Peter Ø. 2007. Pædagogik og pædagogiske teorier i Danmark fra 1960 i samme m.fl. (red.) *Klassisk og moderne pædagogisk teori*. Hans Reitzels Forlag: 54-98.

Bjerg, Jens et al. 1978. *Uddannelsesplanlægningens elendighed. En kritik af U 90*. København: Munksgaard.

Bo, Morten. 1980. *Folkets Skole*. København: Albatros.

Bo, Morten. 1981. Blandt indianer og vagabonder. Om arbejdet med Folkets Skole. *Børn og Bøger* nr. 4, 171-176.

Bo, Morten. 1983. Ved Kighullet – med kamera og mikrofon i Folkeskolen, *Unge Pædagoger* nr. 2, 11-15.

Folkeskolen, 1981: 170-172, 166 og 346.

Forældrenes Børnekommission. 1978. *Frihed eller lighed – et opgør med U-90*.

Forældrenes Børnekommission. 1981. *Nej til børnepolitik. En modbetænkning*.

Juncker, Beth. 1998. *Når barndom bliver kultur. Om børnekulturel æstetik*. Forum.

Jørgensen, Hans-Henrik. 1981. *Historien om Kim Skov*.

Kampmann, Jan. 2003. Udviklingen af et børnekulturelt pædagogisk blik i Tufte, Birgitte et al. (red.). *Børnekultur – et begreb i bevægelse*. Akademisk Forlag: 86-97.

Nørgaard, Ellen. 2008. *Indoktrinering i folkeskolen. Historier om realiteter og spøgelse i kulturkampens arena*. København: Danmarks Pædagogiske

Universitetsforlag.

Socialministeriet. 1981. *Børnekommissionens betænkning*. Betænkning nr. 918.

Zeruneith, Ida. 1981. Film om unges virkelighed – ud fra to forskellige holdninger. *Pråsen*, nr. 23, 28-36.

Undervisningsministeriet. U-90. Samlet uddannelsesplanlægning frem til 90'erne, bind 1, 1978.

Selskabet for dansk skolehistorie (udg.). Årbog for dansk skolehistorie 1980-82.